

TANULMÁNYOK

Ádám Antal

Az emberi irigység jellegéről és szerepéről

1. Az irigység főbb jellemzői

1.1 Az irigység az ember, az emberi közösség gyakori érzése és megnyilvánulása, amelynek kiváltó okai, előnyös és hátrányos szerepe, következményei tanulmányozásra, értékelésre és hasznosításra érdemesek. Az irigység változataival és rokon jelenségeivel, ezek között különösen az ellenszenvvel, a féltékenységgel, a rosszállással, a haraggal, a kárörömmel, a kajánsággal, a gyűlölettel az emberiség nagy gondolkodói közül sokan – különösen bölcselek, pszichológusok és szépirok – elmélyülten foglalkoztak. Ebben az írásomban arra törekszem, hogy több kapcsolódó publikált forrás hasznosításával fogalomelemző, rendszerező, értékelő áttekintést nyújtsak és következtetéseket is körvonalazzak az irigységről és rokon jelenségeiről. Törekvésem valóra váltásában több mint hét évtizedes tapasztalataim, ismeretszerző ambícióim mellett közvetlen indítékként és kiemelkedő forrásként szerepel Helmut Schoeck (1922-1993) osztrák-amerikai-német szociológusnak e kérdésekről írt és 2007-ben magyarul is megjelent kitűnő monográfiája,¹ amelynek tanulmányozását ehelyütt is ajánlom e téma iránt érdeklődőknek.²

A további áttekintéshez kiindulásként általános és szükségszerűen egyszerűsítő megfogalmazással azt mondhatjuk, hogy *az irigység az ember szomorú, fájdalmas, gyötrelmes, boldogtalan, haragos, féltékeny, rosszálló, gyűlölködő, ártó irányzatú, indulatos, dühös érzése, szenvedélye és szemlélete*. A dühöngő irigység gyakran hallgatólagos, de forrongása, önmérgezése csak fokozódik az irigykedő önmagára kényszerített némaságában. Gyakori megnyilvánulása az irigységnek az elfogult, siránkozó, vádaskodó, gyűlölködő fecsegés is. Az irigység meghatározó sajátossága *az alantasság, az erkölcsi igazolhatatlanság és a logikai fogyatékoság*. Az irigység veszedelmes voltát nemcsak felismerte, hanem – a kevélység, a képmutatás, a kapzsiság, a falánkság, a bujaság és a jóra való restség mellett – egyéb bűnök elkövetésének előmozdítására is alkalmas *főbűnnek* minősíti, súlyosan elítéli és szigorúan tiltja a *zsidó-keresztény erkölcstan*. *Buddha* eredeti tanítása pedig a mások boldogsága feletti örömet és a saját ügyek iránti egykedvűséget a négy isteni magatartás között jelöli meg.

Az irigységnek természetesen alanyától, tárgykörétől, tartalmától, tudatosságától, akaratosságától, megnyilvánulásaitól, ártalmasságától, előnyösségétől vagy hasznosságától függően szinte felsorolhatatlanul sokféle változata lehetséges és érvényesül. Az irigy-

¹ Ld. Helmut Schoeck: *Az irigység. A társadalom elmélete*. Helikon Kiadó, Budapest 2007. 598. o.

² Schoeck könyvének 326-337. oldalain részletesen ismerteti Eugène Raiga francia szerző 1932-ben publikált „L'Envie” c. 250 oldalas munkáját.

ségnek tehát negatívumain kívül előfordulnak az irigykedő és az irigyelt szempontjából előnyös változatai is. Az irigységi változatok jellegének, szerepének, kezelésének, tehát megelőzésük, mérséklésük, hasznosításuk lehetőségeinek tanulmányozása ezért nem felesleges, sőt szükséges.

Az irigykedő és irigyelt párosok sokfélesége közül leggyakrabban az egymást jól ismerők, a szinte *azonos vagy hasonló adottságúak* szerepelnek. Ilyen szituációban a sikertelenebb, a hátrányosabb helyzetű vagy minősítésű személy gyöttrő fájdalmat érez, igazságtalannak tekinti a testvér, a rokon, a szomszéd, a hallgató- vagy diáktárs, a sportoló, a művész, a kutató, az oktató kolléga, a gazdálkodópartner, a munkatárs testi, szellemi, vagyoni adottságait, nagyobb sikerét, jobb eredményét, előnyösebb minősítését, előmenetelét, jutalmazását, kitüntetését. Az irigység legsúlyosabb változatában az irigyelt életét irigyli az irigykedő. Természetesen nem kizárt és a valóságban gyakran előfordul, hogy testi alkatban, szépségben, tehetségben, képzettségben, szorgalomban, erőfeszítésben, anyagi körülményekben alacsonyabb szinten álló táplál magában irigységet, és abból fakadó vagy arra épülő gyűlöletet a *tőle távol élő* és egyben tüneményes teljesítményeket produkáló, ezáltal káprázatos előnyöket élvezőkkel szemben.

A nemzetek, a népek, a társadalmi osztályok, rétegek, csoportok, közösségek és ezek vezetői, szervezetei és szervei által kimunkált, terjesztett világnézeti, politikai, gazdasági, kulturális, szociális stb. eszmék, ambíciók indokai és serkentő eszközei körében jelentős szerepet töltött és tölt be a tudatosan, nem ritkán *csalárdul* gerjesztett elfogultság, irigység, megvetés, gyűlölet a meghódítani, letörni, alávetni, felszámolni szándékolt embercsoportokkal szemben. Az irigység a tudatos és erőszakos történelemformálás egyik jelentős *hajtóerejeként és eszközeként* is érvényesült.

Az irigység egyaránt lehet alapozatlan, erkölcstelen, terméketlen, felesleges önkínzás, illetve alantas érzések, rosszindulat, megvetés, gyűlölet forrása, továbbá kulturálatlan, antikonvencionális, ártalmas viselkedés kiváltója. Nem kizárt azonban az sem, hogy az irigység termékeny aktivitásra, tartalmas versengésre készítet, és ezáltal egyéni, közösségi vagy társadalmi haladást szolgál. Sajátos következménye lehet az irigységnek az is, hogy az irigyeltek mértéktartásra, visszafogottságra, a fölényesség, a hivalkodás mellőzésére, a gazdagság, a siker palástolására, tehát *szerénységre* készíteti, és ezáltal az irigység tompítását vagy megszűnését is eredményezi. Az irigység nem csak elégedetlenséggel, terméketlen, kínzó gyötrellemmel, alantas indulatokkal, gonosz, vad, ártó kívánságokkal járhat, sőt erkölcsileg inkorrekt, illetve jogilag is tiltott, bűnös megnyilvánulásokhoz vezethet, hanem ösztönzője lehet elmélyült önvizsgálatnak, a hiányosság, a lemaradás felszámolásának, a nemes versengésnek, a gyarapodásnak, értékes sikerek elérésének, az elégedettség, az önbizalom, az önbecsülés kivívásának, az egyensúlyozott, korrekt emberi kapcsolatok építésének.

Az irigység elsődleges forrása többnyire genetikai, vagy más – pl. nemzeti, etnikai, családi, egyéb környezeti – beidegződött kötöttségből fakadó *ösztönösség*. De amint a legtöbb mentális, pszichikai, érzelmi egyoldalú, merev, intuitív rögzültség, akként az

ismeretek bővítésével, az összefüggések feltárásával, intellektuális, racionális, erkölcsi igényesség növelésével, tehát személyiségünk gazdagításával, tudatos elhatározással és lelkiismeretes, felelősségteljes erőfeszítéssel az irigység is mérsékelhető, háttérbe szorítható, és így személyiségünket torzító, romboló hatása csökkenthető.

1.2. Az irigység mellett a rosszindulatú, gonosz, ártó érzések és viszonyulások csoportjába tartozik a francia nyelvi eredetű, de internacionális kifejezéssé vált *ressentiment*, a kárörvendés, a kajánság és a féltékenység. Természetesen ezeknek is számos változata, több fokozata lehetséges.

A *ressentiment* (a német Groll) enyhébb esetben mással szembeni alaptalan ellenszenvet, előítéletet, bizalmatlanságot, elfogult fenntartást, szembenállást, nehezítést, rosszallást, fájdalmas emléket jelent, súlyosabb változatként pedig ellenséges megvetést, izzó haragot, heves utálatot, gonosz, ártó indulatot, gyűlölködő rosszakarást, szenvedélyes bosszúvágyat tartalmaz. Hangsúlyozásra szorul, hogy elítélő minősítést csak a megalapozatlan, rosszindulatú *ressentiment* érdemel. A megalapozott ellenszenv, rosszallás stb. etikailag nem kifogásolható és előnyös hatású lehet.

A *kárörvendés* magyar szó kitűnően kifejezi ennek az érzésnek erkölcstelen, embertelen, gonosz jellegét és tartalmát.

A *kajánság* fakadhat irigységből, *ressentiment*-ből és többnyire kárörvendő elemeket is tartalmaz. Ezekről megkülönböztető lényeges többletismérve azonban a kajánságnak a pozitív, az értékes, a nemes cinikus negligálása és hedonisztikus, tehát élvezkedő *rombolása*.

A *féltékenység* abból fakadó és arra irányuló gyötrelmes érzés, hogy azt, ami az enyém, ami engem illet, hozzám tartozik, más ne vegye el, ne közelítse, ne használja, ne gyönyörködjön benne, ne élvezze. Indokolatlanság esetén a féltékenység beteges félelem, visszataszító, bántó, káros őrzőngés. A féltékenység gyakori és markáns változata a *szerelemféltés*, amelynek egyik megkülönböztető jegye, hogy nem kettő, hanem legalább három személy érintett benne.

Az irigység, a *ressentiment*, a kárörvendés, a kajánság, a féltékenység vázolt jellemzői alapján tudomásul kell vennünk, hogy az embernek a jóra való hajlamán kívül lehet veleszületett, illetve később kifejlődött természetszerű *romlottsága*, angol kifejezéssel *depravity according to nature*.

A többnyire tiltott, vagy el nem ismert irigységtől lényegesen különbözik a más vagy mások, különösen az előnyös helyzetben élők, a vezetők, a hatalmat gyakorlók visszaéléseit feltáró, kifogásoló, ellenző, megvető, megszüntetésüket követelő *közfelháborodás*, az ún. *l'enive indignation*, vagy *public envy*. Markáns és hatékony közfelháborodások a történelem korábbi korszakaiban is előfordultak, a fejlett emberi jogok gyakorlásával érvényesülő demokratikus viszonyok között pedig a hasznos közfelháborodásnak több gyakorolt változatát – pl. aláírásgyűjtés, közérdekű kezdeményezés,

nyilvános panasz, nyilvános tiltakozás, demonstráció, népszavazás, állampolgári engedetlenség stb. – ismerjük.

Ismételten hangsúlyozom, hogy személyiségünk tudatos és következetes alakításával, a *katarzis* és a *szublimáció* megfelelően adaptált alkalmazásával az irigység, a *ressentiment*, a káröröm, a kajánság és a féltékenységi barbár, önrontó és másnak illetve másoknak ártalmas állapotából is eljuthatunk a nyílt, őszinte, egészséges, tartalmas, termékeny *szophoklészi* felismerés megvalósulásához, vagyis annak a tételnek valamilyen szintű érvényesüléséhez, amely szerint a *bölcsesség* egyik jelentős eredménye, megnyilvánulása és bizonyítéka lehet az ember igényessége, sokoldalúsága, rugalmassága, alkalmazkodó, alkotó képessége és az ezek által elért *boldogsága*. Ennek a szerencsére nem ritkán megvalósuló lehetőségnek alapján azt is mondhatjuk, hogy a személyes boldogság és a közboldogság gyakran a *bölcsesség* bizonyítéka.

2. Bölcselők és közírók gondolatai az irigységről

Az irigységnek az ember lelkülete, magatartása és sorsa alakításában, az emberi viszonyok, kapcsolatok minőségének befolyásolásában betölthető jelentős szerepét tanúsítja az a körülmény is, hogy a pszichológusokon kívül számos kiemelkedő gondolkodó, bölcselő és közíró vizsgálta, értékelte és minősítette az irigységet, valamint a hozzá kapcsolódó szellemi, lelki és magatartási megnyilvánulásokat. Ezek közül Helmut Schoeck monográfiáját is hasznosítva a következőkre emlékeztetek.

Arisztotelész (Kr.e. 384-322) „*Rétorika*” c. művében azt említi meg, hogy irigységet rendszerint olyanokkal szemben érzünk, akik hozzánk hasonlóak, velünk egyenrangúak. Minél egyenlőbbek a magukat összehasonlítókat, annál bőszebb az irigység. Irigységet szerinte többnyire akkor érzünk, amikor a másikkal képest lehetőségeinkből, eredményeinkből, elismertségünkben csak kevés hiányzik. Az ilyen hiány ugyanis számunkra *szemrehányás*, mivel kifejezi valamilyen mulasztásunkat, fogyatékoságunkat.

Francis Bacon (1561-1620) az empirikus ismeretelmélet jeles művelője, Anglia 1618-ban kinevezett lordkancellárja 58 esszéje közül a leghosszabbat, vagyis a kilencediket „*Of Envy*” címmel nagyrészt az irigység alakzatainak taglalására szentelte. Ebben hasznosította udvari tapasztalatait, azok között az öt ért irigység élményeit is. Bacon különbséget tesz közirigység és magánirigység között. A *közirigységet* olyan exkommunikációnak nevezi, amely kioltja a túl magasra tört ember szerencsecsillagát, ezáltal olyan zabla a hatalmasokon, amely határok közé szorítja őket. Ez a latinul *invidia*-nak nevezett irigység szerinte inkább *elégedetlenségnek* nevezhető. A modern demokráciák tapasztalatai alapján megjegyezhetjük, hogy a nagyhatalmú politikusokat féken tartó irigység nemcsak hátrányos, hanem előnyös helyzetű és jómódú személyek részéről is felléphet.

A *magánirigység* tárgykörében különösen tanulságosak Bacon-nak az irigyelték és az irigykedők típusaira vonatkozó megállapításai. A skála aljára az olyan erénytelen embert helye-

zi, akinek nincs reménye, hogy valaha is derék és eredményes személlyé váljon, ezért törekszik tisztességes és sikeres társainak lekicsinylésére. Az előkelő születésű emberek gyakran azokra is irigyek, akik a maguk erejéből emelkedtek fel. Ez a *fentről lefelé* irányuló irigység az abszolút irigység, hiszen a csúcson álló ember semmit sem veszít, ha mások erőfeszítés és teljesítmény révén közelítenek az ő helyzetéhez. Bacon különös irigységre hajlamosaknak tart olyan személyeket, akik mulékony nélkülözéseket, katasztrófákat éltek át. Az ilyenek úgy vélik ugyanis, hogy mások bajai megváltás az ő elviselt szenvedéseikre. Arisztotelészhez hasonlóan Bacon is irigységre fokozottan hajlamosaknak tekintette az egymáshoz közel állók, a közeli rokonok, a hivatali kollégák, az együtt nevelkedők közül a kevésbé sikereseket előbbre jutott társaikkal szemben. Ritkábban irigylük viszont szerinte az emberek a kiemelkedő személyiségeket, vagy azokat, akiknek tartozást kell kiegyenlíteniük.

Lényeges következtetése Bacon-nak, hogy *ahol nincs összehasonlítás, ott nincs irigység*. Felismerte Bacon az időegybeesés és az időmúlás jelentőségét is. Megállapítása szerint az értelmetleneket akkor irigylük leginkább, amikor egyre magasabb fokra emelkednek, később inkább eltűrik őket. Az érdemes embereket viszont akkor irigylük inkább, ha hosszan tart ki mellettük a szerencse. A korábbi erényeket ugyanis elhomályosítják az új emberek teljesítményei. A fokozatosan haladókat kevésbé irigylük, mint az ugrásszerűen felemelkedetteket. Az irigység hatékony ellenszere lehet a sajnálkozás, a panaszkodás, a gondok, a nehézségek bevallása illetve hangoztatása. A sikeres és egyben elővigyázatos politikusok ezért rendszerint arról panaszkodnak, hogy milyen áldozatos, tevékeny életet éltek és folytatnak. A becsvágyó látszathátradozás, a színlelt bravúros hősködés azonban fokozhatja az irigységet.

Adam Smith (1723-1790) skót közgazdász „*A nemzetek gazdasága*” c. híres művében azt a következtetést is megfogalmazta, hogy lényeges tulajdoni különbségek, tehát vagyoni egyenlőtlenség mellett csak akkor van lehetőség a gazdasági növekedésre, ha arra alkalmas *közhatalmi felsőbbtség* megvédi az embereket az irigység, a gonoszság, a gyűlölködő harag szenvedélyeiből fakadó jogtalanságtól.

Immanuel Kant (1724-1804) „*Az erkölcsök metafizikája*” c. késői, 1797-ben írt művében foglalkozott behatóan az irigységgel, a hálátlansággal és a kárörömmel. Kant egyik megállapítása szerint az irigység indulatai az emberi természetben rejlenek, és kitörésük révén válnak visszataszító bűnné, bosszús, önkínzó, legalábbis a kívánság szintjén mások boldogságának rombolására irányuló szenvedéllyé. Az irigység ezért ellentétben áll az ember önmaga iránti és másokkal szembeni kötelességével. Kant is megállapítja, hogy az irigy ember mindig összehasonlítja magát másokkal, mégpedig többnyire olyanokkal, akik társadalmilag nem állnak tőle távol. Az emberek közötti viszonyokat, és ezzel az államot veszélyeztető bűn azonban csak akkor valósul meg, amikor az irigykedő eljut a cselekvéshez, vagy valamely kötelesség elmulasztásához, tehát veszélyezteti más jólétét, illetve az irigykedésnek annyira teret enged, hogy ezáltal saját személyét is felőrli.

Kant az irigység családjához sorolja a *hálátlanságot* is. Megállapítása szerint a jótévőinkkel szembeni hálátlanság, amely a gyűlöletig fokozódva minősített hálátlanságnak számít

nyilvános megítélésben rendkívül visszaszító ugyan, de annyira hírhedten emberi tulajdonság, hogy nem tartjuk valószínűtlennek, hogy *jótettünkkel akár ellenséget is szerezhettünk magunknak*. Meglepőnek tekinti, miért hagyja számtalan jótevő elhíttetni magát, hogy a hálátlanság és a belőle eredő gyűlölet ritka kivételes eset. Ha valaki bevallja magának, hogy jótetteinek kedvezményezettjei irigyek rá, akkor el kell ismernie, hogy jótevőire irányuló ambivalens érzései éppúgy megvetendőek, mint az irigység és a gyűlölet. Kant hangsúlyozza, hogy álláspontja szerint a hála nem pusztán az okosság maximája, hanem az általános erkölcsi törvény javunkat szolgáló sérthetetlen előírása is. Ennek figyelmen kívül hagyása a társadalomban nem szándékolt súlyos hatásokat idézhet elő. Kant ír azokról az emberekről is, akik számára lehetetlen szívességet, ajándékot adni, mert nem fogadják el. Szerinte itt nem a szerénység erényéről van szó, hanem olyan személyekkel van dolgunk, akik számára elviselhetetlen a legkisebb leköteleződés gondolata is.

Arthur Schopenhauer (1767-1845) szerint az irigység ellentétes a részvétellel, mivel ellenkező indíték váltja ki. Az irigység nem más, mint a középszerűek kiválóak elleni megegyezés nélkül érvényesülő szövetségének a lelke. Az irigység gyakori eszköze a hitványak dicsérete és a jók elhallgatása, ugyanis rendszerint mindenkinek magától kell megvonnia azt a dicséretet, amelyben valaki mást kellene részesítenie. Azt a tapasztalatot is megfogalmazta, hogy az irigység személyes kiválóság esetében a legengesztelhetlenebb. A kárörömet az emberi természet legrosszabb megnyilvánulásának minősítette, mivel nem vezet sehova, és kegyetlenül ott lép fel, ahol részvétre lenne szükség.

Friedrich Nietzsche (1844-1900) az irigység és a nihilizmus tetőpontjának tekinti azt az ocsmány érzést, amelynek alapja az, ha neki nem sikerül valami, felháborodottan azt kiáltja „pusztuljon az egész világ”. Mivel valami nem lehet az enyém, senkinek se legyen semmije, vagyis pusztuljon el minden. Szerinte a káröröm onnan ered, hogy valaki a benne tudatosult szempontból rosszul érzi magát, gondban van, tehát irigységet vagy fájdalmat érez, és a kár, amely a másikat éri, őt hozzá hasonlóvá teszi, megbékíti irigységét. Ha pedig éppen jól érzi magát, tudatában még akkor magába gyűjti tőkeként a közelében lévők szerencsétlenségét, hogy amikor saját szerencsétlensége rászakad, akkor bevesse ez ellen. Megállapítása szerint a ressentiment olyan embereket fog el, akik meg vannak fosztva a reakciótól, a tettől, és akik csak *képzeletbeli bosszú révén* képesek károsodás nélkül kitartani. Ezt a ressentiment-t rabszolgaerkölcsnek tekinti, és úgy véli, hogy a rabszolgafelkelés akkor kezdődik, amikor a ressentiment érzése alkotóvá válik, és értékeket hoz létre.

Sören Kierkegaard (1813-1855) dán protestáns teológus, az egzisztencializmus első kiemelkedő képviselője úgy véli, hogy az irigység azáltal jelenik meg a világban, hogy valakinek van valamije, amely a másik emberben a hiány érzetét kelti. Szerinte az irigység és az ostobaság alkotják a társadalom két nagy hatalmát, amelyek gyakran a kis városokban uralkodnak, ahol az irigység undorító élvezete hozzá tartozik a legtöbb ember időtöltéséhez. Frappáns megfogalmazása szerint *az irigység rejtett csodálat*. Amikor a csodáló úgy érzi, hogy az odaadás által nem lehet boldog, irigyelni kezdi azt, akit csodál. *A csodálat önmagunk boldog elvesztése, az irigység pedig önmagunk boldogtalan hangsúlyozása*. Aki nem akar vagy nem képes irigykedni, szinte minden társadalomban nehéz helyzetbe kerül: a

hasonlóak ugyanis árulóként kivetik, a kedvezményezettek pedig félreértik és tolakodó emberként kigúnyolják.

Kierkegaard saját korát úgy jellemzi, mint *szenvedélymentes* és reflektáló kor, amely arra irányul, hogy minden fennállót fenntartsa, de alattomosan megfossza jelentőségétől, lázadás helyett az egész létezését kétértelműséggé változtatja. Ezt megbánás nélkül teszi, hiszen nem rántott le semmit. *Szenvedélyes korban a lelkesedés egyesítő* alapelv lehet, a szenvedélymentes időszakban pedig az irigység egységesít. Az irigység itt ugyanis kettős irányú, önző irigység az egyénben és ugyanilyen a környezeté az egyénnel szemben. A *szenvedélyes kor ösztökél, felemel és letaszít, a szenvedélymentes pedig az ellenkezőjét teszi, megfojt, gátol és egyenlősít*. Kierkegaard az egyenlősítés korának alapvonását abban látta, hogy az irigyletet vagy az irigyelhetőt tartják bűnösnek.

Max Scheler (1874-1928) német filozófus és szociológus szerint *ressentiment* akkor jön létre, amikor valakit mások, a körülmények visszatartják abban a helyzetben, amely nincs ínyére, és nem felel meg önértékelésének. Schoeck úgy véli, hogy Scheler itt megelőzi az agresszió néhány évtizeddel később, főleg az amerikai szociálpszichológiában kedvelt frusztrációelméletet.³ A *ressentiment*-ember észlelő berendezése arra irányul, hogy a valóságból csak azt észlelje, ami táplálni tudja gonoszságát és kajánságát. A legerősebb *ressentiment*-képződést az olyan irigység váltja ki, amely valamely személy egyéni lényére és létezésére irányul. Ezt nevezi Scheler egzisztenciális irigységnek.

Nicolai Hartmann (1882-1950) Rigában született német filozófus, az ún. új ontológia tekintélyes művelője az általa tapasztalt *társadalmi értékvesztés* alapján különösen a közvetkezőkre figyelmeztet. Az elnyomott, kizsákmányolt dolgozó, vagy az, aki magát annak tartja, elkerülhetetlenül abban a hitben él, hogy a tehetősebb a boldogabb. A másik életformában csak a szerencsét látja. Hogy valójában más értékek rejlenek mögötte – mint pl. képzés, kultúra, tudás, ügyesség, erőfeszítés –, azt nem látja. Nem ismeri a szellemi munka és a magasabb rendű felelősség terhét. Hartmann rámutat a „rövidlátó vezetők” felelőtlenségére, akik ezt az értékvesztést, tehát a *vélten boldogabb iránti irigykedést* arra használják, hogy a tömegnek az általános közeli boldogság látszatát keltsék, és ezzel cselekvésre ragadtassák. Ez a *látszatkeltés az ember alacsonyabb ösztöneihez fordul, szabadjára engedi a szenvedélyt, amelyet ezután nehéz megfékezni*.

3. Néhány befejező megjegyzés

Vizsgálataim zárásaként néhány különösen fontosnak ítélt megállapítás és következtetés rövid és hangsúlyos megfogalmazására törekszem.

Elsőként ismételten azt jegyzem meg, hogy az irigység erkölcstelen, negatív, ésszerűtlen, terméketlen, beteges érzés, szenvedély és szemlélet. Az ismeretfejlesztéssel és lelki

³ Schoeck: i.m. 317. o.

ápolással ellene folytatandó egyéni, társas és közintézményi küzdelem állandóan ismétlődő feladatunk.

A jóra és rosszra egyaránt hajlamos, különböző személyiségjegyekkel született és sokféle körülmények között élő emberek változatos indíttatású, tárgyú és tartalmú irigységének maradéktalan megelőzése és végleges megszüntetése mégsem valószínűsíthető.

Az irigységnek előnyös következményei is lehetnek. Az irigység ugyanis előmozdítja mások önmérsékletét, mértéktartását, szerénységét. Forrása lehet az irigység a visszaélésekkel szembeni látványos, illetve hatásos egyéni- és közfelháborodásnak is. A fegyelemsértők, a szabálytalankodók, a bűnözők közötti versengő irigykedés pedig elvezethet egymás leleplezéséhez.

A tényfeltáró történelemtudomány, a sok szempontú empirikus kutatások, az egyéni és közösségi lélektani vizsgálatok eredményei alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a forradalmak, a lázadások, a vandalizmus, a terrorizmus kegyetlen megtorlásait, rombolásait kiváltó mozgatórugóknak, közöttük különösen az előjogok és mentességek, a tétlen léhaságok, a fényűzések, az igazságtalanságok, a visszaélések, az elnyomások, a megalázások, a nyomor, az éhínség, a nélkülözés, a korlátozások felismerésében, elviselhetetlenségük tudatosulásában az ismeretterjesztők, az agitátorok, a szervezők felvilágosító, szenvedélyeket felkorbácsoló szerepe mellett jelentős hajtóerőként érvényesül és hat az elégedetlenség, az irigység, a gyűlölet és a bosszú érzése.

A ressentiment, az ellenszenv, a rosszallás, a megvetés irányulhat visszaélés, csalárdág, szélhámosság, demagógia, álszentség, gonoszság, irigység stb. ellen is, tehát betölthet előnyös, hasznos szerepet.

Egészségesen és eredményesen, kiterjedt mértékben és tartósan sem az öngyötrő és bénító, sem a lázongó irigységre nem épülhet kellemes és tartalmas egyéni, közösségi élet, valamint a társadalom és a közhatalom hatékony működése. A magán- és családi életben, a gazdálkodásban, a tudományos, kulturális és művészeti munkában, a civil szférában, a közösségi, társadalmi és nemzeti összefogásban, a közhatalom funkcionálásában, a nemzetközi kapcsolatokban az egyensúly, a harmónia, az eredményesség, a haladás és a biztonság elsődleges garanciája – a körültekintő szakszerűség és bölcsesség mellett – csak a becsületesség, korrektség, megbízhatóság, szorgalom, küzdelem, helytállás, szükséges áldozatvállalás, a körülmények változásaihoz rugalmasan igazodó alkalmazkodás, a csalárdág, a ravaszság, a fegyelmezetlenség, a szenvedélyek, a deviancia, a bűnözés elleni megelőző, feltáró és megtorló fellépés, a túlzások mellőzése, a mértéktartó lemondás, a változékony illetve változatos szolidaritás és szeretet, vagyis az optimálist jelentő arisztotelészi meszotész felelős követése lehet.⁴

Ez az általam is vallott felfogás nem vonja kétségbe Dewey, Prigogine, Lyotard és Derrida egyensúlyt tagadó vagy legalábbis hiányoló, befejeződést kizáró, dekonstrukciót

⁴ Ádám Antal: Bölcelet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 235. o.

valló szemléletének⁵ gyakran valós háttéreseit, de bízik a becsületes küzdelem felemelő élményeiben, a megújuló részsikerek elérésében, ezeknek további erőfeszítésre serkentő, egyéni és közösségi önbizalmat, önbecsülést gerjesztő hatásában.

* * *

Features and role of envy

Envy is a common feeling of mankind and human society as well and its reasons, advantageous and disadvantageous role and consequences are worth being analysed. Many great thinkers, particularly psychologists, poets and philosophers deal with envy and with similar feelings, like jealousy, rage, malicious glee and hate. This article intends to analyse and evaluate the different terms and create a system of them in order to draw consequences about the feelings of envy. In the first part of the article the author describes the main features of envy and similar feelings. The second part highlights the ideas of some major philosophers on this issue. Finally, the author makes some statements and draws the conclusions in the third part of the article.

⁵ Vö. Boros János: A demokrácia antropológiája. Jelenkor Kiadó, Pécs 2009. 199-215. o.